

Οι μεγάλοι σεισμοί στο Βυζάντιο

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Η στάση των Βυζαντινών απέναντι στους σεισμούς

Ανέκαθεν οι σεισμοί προκαλούσαν στους ανθρώπους φόβο. Από την Αρχαιότητα ακόμη, στον παγανιστικό κόσμο, θεωρείτο ότι οι σεισμοί, όπως και κάποια άλλα φυσική φαινόμενα (έκλειψη Ηλίου ή Σελήνης, εμφάνιση κομητών και άλλα) ανήγγειλαν επικείμενες καταστροφές. Ακολουθώντας τέτοιες αντιλήψεις, οι Χριστιανοί θεωρούσαν ότι οι σεισμοί αποτελούν ένδειξη της οργής του Θεού και αναμφίβολη προειδοποίηση στους ανθρώπους ότι προσπαθούν να κάνουν κάτι αντίθετο προς το θέλημα του Θεού.

Ο σεισμός επι εικονομαχίας

Ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄ (726-741), ιδρυτής της δυναστείας των Ισαύρων και πρώτος εικονομάχος αυτοκράτορας, ερμήνευσε σύμφωνα με το πνεύμα της εποχής του έναν ισχυρό σεισμό ως ένδειξη θεϊκής δυσαρέσκειας για την λατρεία των εικόνων. Για τον εξευμενισμό του Θεού και την εξαγορά κατά κάποιον τρόπο των αμαρτιών που θεωρούσαν αιτία της θεϊκής οργής που εκφραζόταν με τους σεισμούς, οι Βυζαντινοί τελούσαν λειτουργίες και λιτανείες και πολύ συχνά ζητούσαν την μεσολάβηση τοπικών αγίων και ιερών προσώπων. Μερικές φορές χρησιμοποιούσαν λείψανα αγίων ως φυλαχτό για προστασία από σεισμούς. Για να μην ξεχαστεί ποτέ η δύναμη της θεϊκής οργής, καθιερώθηκε, ως ένα είδος συνεχούς προειδοποίησης και απειλής, ειδική μνημόσυνη δέηση στις επετείους καταστροφικών σεισμών τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και στην Αλεξάνδρεια.

Η επιστημονική εξήγηση

Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι στο Βυζάντιο, εκτός από ελάχιστους λογίους, δεν υπήρχε κάποιο μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την επιστημονική εξήγηση της σεισμικής δόνησης. Αλλά και οι περισσότεροι Βυζαντινοί λόγιοι που προσπάθησαν να βρουν άλλη εξήγηση για την πρόκληση των σεισμών πέραν της θεϊκής οργής, στρέφονταν στη θεωρία του Αριστοτέλη. Σύμφωνα με τις απόψεις του Αριστοτέλη που είχαν υπερισχύσει για πολλούς αιώνες, οι σεισμοί είναι συνέπεια της κίνησης των ανέμων στις βαθιές υπόγειες σπηλιές. Ωστόσο υπήρξαν και περιπτώσεις λογίων που δεν ήταν υπόδουλοι του κύρους του Αριστοτέλη. Έτσι, για παράδειγμα, ο βυζαντινός ιστορικός του 11ου αιώνα Μιχαήλ Ατταλειάτης θεώρησε σκόπιμο να αμφισβητήσει την θεωρία του. Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος (858-867, 877-886) επέμενε στην παραδοσιακή αντίληψη ότι οι σεισμοί είναι τιμωρία για τις ανθρώπινες αμαρτίες, ενώ υπήρχε και η αντίληψη ότι τις δονήσεις του εδάφους τις προκαλούσε η μεγάλη συγκέντρωση νερού.

Οι σεισμοί στην πρωτεύουσα

Δεδομένου ότι στα εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας περιλαμβάνονταν περιοχές με έντονη σεισμική δραστηριότητα, σεισμοί σημειώνονταν ιδιαίτερα συχνά, σχεδόν κάθε χρόνο. Στις πηγές οι περισσότερες μαρτυρίες αφορούν σεισμούς που έπληξαν την Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα με μια παλαιότερη έρευνα, την περιοχή της Κωνσταντινούπολης, σε μια μακρά περίοδο από το 500 π.Χ. έως το 1890, έπληξαν πεντακόσιοι σαράντα οκτώ σεισμοί.¹

Σε ότι αφορά την βυζαντινή εποχή, ο πρώτος σεισμός στην Κωνσταντινούπολη για τον οποίο υπάρχει μνεία έλαβε χώρα το 342, ενώ ισχυροί σεισμοί έπληξαν την πρωτεύουσα της και κατά τα έτη 365, 438, 447, 525, 557, 740, 866, 869, 989, 1064, 1296 και 1346.²

Συνολικά στη διάρκεια της βυζαντινής ιστορίας της Κωνσταντινούπολης, η πόλη επλήγη από περισσότερους από εβδομήντα σεισμούς, με τελευταίο τον σεισμό του 1454.³ Φυσικά, το επίκεντρο των σεισμών αυτών δεν ήταν πάντα η Κωνσταντινούπολη αλλά και οι γύρω περιοχές· ωστόσο έγιναν αισθητοί στην

πρωτεύουσα και προκάλεσαν ζημιές σε κατοικίες, εκκλησίες και στα τείχη της πόλης. Αν πάρουμε τους σεισμούς αυτούς ανά αιώνα θα δούμε ότι οι περισσότεροι, 15 σεισμοί, σημειώθηκαν τον 6ο αιώνα, 13 σεισμοί τον 5ο και 11ο αιώνα, 8 σεισμοί τον 14ο αιώνα, 5 σεισμοί τον 6ο αιώνα, 4 σεισμοί τον 8ο, 9ο και 15ο αιώνα, 3 σεισμοί τον 10ο και 13ο αιώνα και από 1 σεισμός τον 7ο και 12ο αιώνα. Εάν τους μετρούσαμε ανά περιόδους διακυβέρνησης ορισμένων αυτοκρατόρων, οι περισσότεροι σεισμοί σημειώθηκαν επί διακυβέρνησης του Ιουστινιανού Α΄ (527-565) – συνολικά δέκα.

Ο σεισμός του 526μ.Χ.

Ορισμένοι σεισμοί απλώς αναφέρονται, ενώ για άλλους έχουν διασωθεί περισσότερα στοιχεία. Έτσι, για παράδειγμα, είναι γνωστό ότι ο σεισμός του 526 ήταν πολύ ισχυρός και ότι προκάλεσε την κατάρρευση πολλών κτηρίων και εκκλησιών. Στον σεισμό αυτό γκρεμίσθηκαν και οι στήλες των αυτοκρατόρων Θεοδοσίου Α΄ (379-395) και Αρκαδίου (395-408).

Ιδιαίτερα ισχυρός σεισμός έπληξε την Κωνσταντινούπολη **στις 9 Ιανουαρίου του 869**, ενώ μικρότεροι σεισμοί συνέχισαν να ταραάζουν την πόλη για τις επόμενες σαράντα ημέρες. Προκλήθηκαν σημαντικές ζημιές στην εκκλησία της Αγίας Σοφίας, καθώς και στην εκκλησία της Παναγίας στην πλατεία του Σίγμα, ενώ φθορές υπέστη και ο ναός των Αγίων Αποστόλων. Ο τότε αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ (867-886) ανακαίνισε αργότερα τους ναούς στους οποίους προκλήθηκαν ζημιές.

Επίσης, ιδιαίτερα ισχυρός ήταν και ο σεισμός ο οποίος σημειώθηκε την ημέρα τους Αγίου Δημητρίου, **στις 26 Οκτωβρίου του 989**, για τον οποίο υπάρχουν στοιχεία σε πολλές πηγές. Έπληξε την Κωνσταντινούπολη, τη Νικομήδεια, την Θράκη, τη Βιθυνία και την Λακωνία, έγινε δε αισθητός και στη χερσόνησο των Απεννίνων. Καταστράφηκαν πολλές εκκλησίες της βυζαντινής πρωτεύουσας και έπεσε και ο τρούλος της Αγίας Σοφίας. Η ανακατασκευή αυτού του τελευταίου, την οποία ξεκίνησε ο Βασίλειος Β΄ (976-1025) διάρκεσε έξι χρόνια.

Ο σεισμός του 1161

Ενδιαφέρον έχουν τα στοιχεία που αφορούν τον σεισμό στην Κωνσταντινούπολη για τον οποίο γράφουν οι ιστορικοί Ιωάννης Κίνναμος και Νικήτας Χωνιάτης. Συνέβη το 1161, στην διάρκεια της επίσκεψης του σουλτάνου του Ικονίου Κιλίτζ Αρσλάν (1155-1192) στη βυζαντινή πρωτεύουσα. Τότε συνέβη ένα ασύνηθες περιστατικό. Ο αυτοκράτορας Μανουήλ Α΄ Κομνηνός (1143-1180) υποδέχθηκε με μεγαλοπρέπεια τον μωαμεθανό φιλοξενούμενο, προσπαθώντας να προκαλέσει σε αυτόν ανεξίτηλη εντύπωση για την λάμψη και την υπεροχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Είχε μάλιστα την πρόθεση να οργανώσει έναν επίσημο περίπατο από την ακρόπολη μέχρι το ναό της Αγίας Σοφίας στον οποίο θα παραβρισκόταν και ο ηγεμόνας του Ρουμ, όμως η ιδέα του αυτή δεν υλοποιήθηκε. Στην πρόθεση

αυτή του αυτοκράτορα αντιτάχθηκε ο Πατριάρχης Λουκάς Χρυσοβέργης (1157-1170) ο οποίος τόνισε ότι ένας αλλόθρησκος δεν έχει θέση μεταξύ ιερών και θείων αντικειμένων. Ο Ιωάννης Κίνναμος, ο οποίος πάντοτε ήταν πρόθυμος να εξυμνήσει τον Μανουήλ Α΄ Κομνηνό, στο σημείο αυτό δείχνει απόλυτη κατανόηση για την ενέργεια του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Ακόμη ένα γεγονός, συνεχίζει ο Βυζαντινός ιστορικός, απέτρεψε τα σχέδια του αυτοκράτορα: αργά τη νύχτα, συνέβη τρομερός σεισμός ο οποίος διέσεισε το έδαφος, και οι Κωνσταντινουπολίτες από τον σεισμό αυτό κατάλαβαν ότι ο Λουκάς Χρυσοβέργης είχε δίκαιο και ότι πρόκειται για σημάδι ότι η επιθυμία του αυτοκράτορα δεν ευχαριστεί τον Θεό. Ο Νικήτας Χωνιάτης λακωνικά παρατηρεί ότι ο Θεός την ημέρα εκείνη ακύρωσε την γιορτή. Στην συνέχεια προσθέτει ότι συνέβη σεισμός από τον οποίο γκρεμίσθηκαν πολλά κτήρια στην βυζαντινή πρωτεύουσα, και ότι και ο αέρας ήταν ιδιαίτερα αφύσικος και ασυνήθιστος.

Ο σεισμός του 1201

Με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τόνο, πάλι με σαφές δίδαγμα, ο Νικήτας Χωνιάτης περιέγραψε και τον σεισμό που συνέβη στις 17 Φεβρουαρίου του 1201. Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Γ΄ Άγγελος (1195-1203) για ένα διάστημα βρισκόταν στην Ανατολή, και κατά την επιστροφή λίγο έλειψε ο ίδιος και η συνοδεία του να βυθιστούν στα κύματα της θάλασσας. Κατόρθωσαν κατά κάποιον τρόπο να φθάσουν στα Πριγκιποννήσια και στην συνέχεια πέρασαν στην Χαλκηδόνα, απέναντι από την Κωνσταντινούπολη. Γρήγορα ξέχασαν την μεγάλη δοκιμασία που τους συνέβη και παραδόθηκαν στο πάθος των ιππικών αγώνων. Λαμβάνοντας υπόψη τους αστρολόγους οι οποίοι τους συμβούλεψαν να ξεκινήσουν στο σύντομο ταξίδι από την Χαλκηδόνα ως την Κωνσταντινούπολη την έκτη ημέρα, πράγμα για το οποίο ο Χωνιάτης μιλάει με μια δόση χλευασμού, ο Αλέξιος Γ΄ και η συνοδεία του από χωρίς το πρωί άρχισαν τις προετοιμασίες για τη διάβαση. Το πλοίο στο λιμάνι του παλατιού ήταν έτοιμο, και οι συγγενείς του αυτοκράτορα, με αναμμένες τις δάδες – ακόμη δεν είχε εντελώς ξημερώσει – συγκεντρώθηκαν γύρω από τον βασιλέα, έτοιμοι για το ταξίδι. Όμως ο Θεός θέλησε τότε να δείξει ότι είναι ο μόνος κύριος των στιγμών και του χρόνου και ότι μόνο από Αυτόν εξαρτάται η ευτυχία και ο δυστυχία των δρόμων μας. Συνέβη μεγάλο κακό, διότι έγινε σεισμός και κάτω από τα διαμερίσματα του αυτοκράτορα τόσο σείστηκε ώστε άνοιξε ένα τεράστιο χάσμα μέσα στο οποίο έπεσαν μερικοί άνθρωποι. Όλοι τους τραυματίστηκαν κι ένας ευνούχος σκοτώθηκε.⁴

Στον σεισμό της 19ης Μαΐου του 1346 έπεσε και πάλι ο τρούλος της Αγίας Σοφίας, με αποτέλεσμα να πάψουν να τελούνται οι συνηθισμένες λειτουργίες στο ναό. Έτσι, ένα χρόνο αργότερα, τον Μάιο του 1347, ο Ιωάννης ΣΤ΄ Καντακουζηνός, νικητής του εμφυλίου πολέμου (1341-1347), δε στέφθηκε στην Αγία Σοφία αλλά στην μικρή εκκλησία της Παναγίας των Βλαχερνών. Τα χρήματα που έστειλε αργότερα για την ανακαίνιση του ξακουστού ναού ο μεγάλος πρίγκιπας της

Μόσχας Συμεών Ιβανονιτς Gordi (1341-1353) οι Βυζαντινοί τα δαπάνησαν για να πληρώσουν τους ξένους μισθοφόρους στον νέο εμφύλιο πόλεμο.

Καλλίπολη: ο μεγάλος σεισμός του 1354

Τη νύχτα μεταξύ 1ης και 2ας Μαρτίου του 1354, ισχυρός σεισμός προκάλεσε μεγάλες ζημιές στην Καλλίπολη, την οποία οι Τούρκοι αμέσως κατέλαβαν, και έσπειρε τρομερό φόβο μεταξύ των Βυζαντινών που ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή της Θράκης. Για την ισχύ του μαρτυρεί με τον καλύτερο τρόπο και το γεγονός ότι από προσώπου γης εξαφανίσθηκαν μερικά μικρά οχυρά. Για να γίνει το κακό μεγαλύτερο, ο σεισμός συνοδευόταν από ανεμοθύελλα και από βροχή η οποία αμέσως πάγωνε, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς που επέζησαν το γκρέμισμα των τειχών, μεταξύ των οποίων και πολλά γυναικόπαιδα, πάγωσαν αναζητώντας κάποιο καταφύγιο. Ωστόσο, ένας αριθμός κατοίκων της Καλλίπολης, της σημαντικότερης πόλης στην ευρωπαϊκή πλευρά του Ελλησπόντου, είχε την τύχη στην ατυχία να τους περισυλλέξει ένα πλοίο που έπλεε για τον Μοριά, όμως άλλαξε πορεία και τους μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη. Μολονότι η βυζαντινή πρωτεύουσα ήταν αρκετά μακριά από το επίκεντρο, ο σεισμός έγινε αισθητός και μάλιστα προκλήθηκαν ζημιές στα τείχη της πόλης.

1. Maas, G., «Das Erdbeben von Konstantinopel 1894», *Himmel und Erde* 7 (1895), σελ. 409-426, 458-467.

2. Πλήρη απογραφή των σεισμών μας δίνει ο Grumel, V., *La Chronologie, Traité d'études byzantines I* (Paris 1958) σ. 476-481. Πρβλ. Downey, G., «Earthquakes at Constantinople and Vicinity, A. D. 342-1454», *Speculum* 30 (1955), σελ. 596-600 και Wirth, P., «Zur "byzantinischen" Erdbebenliste», *Byzantinische Forschungen* 1 (1966) [= *Polychordia. Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag*], σελ. 393-399.

3. Αναφέρονται αναλυτικά στο ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ.

4. *Nicetae Choniatae Historia*, I-II, έκδ. J. A. van Dieten (Berolini 1975), σελ. 530.

Σεισμοί στην Κωνσταντινούπολη (Βυζάντιο)

Συγγραφή : Radic Radivoj (8/8/2008)

Μετάφραση : Radic Radivoj

Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη

Πηγή: vizantinaistorika.blogspot.gr